

اوضاع نظامی ایران از بر افتادن نادر تا پایان دوره زندیه

نویسنده:

سید غلامرضایی

انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

تابستان ۱۳۹۶

سرشناسه	: غلامرضایی، علی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدید آور	: اوضاع نظامی ایران از بر افتادن نادر تا پایان دوره زندیه / نویسنده علی غلامرضایی.
مشخصات نشر	: تهران - ارتش جمهوری اسلامی ایران - دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا - انتشارات دافوس، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	: ۹۷ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۶۳-۵۲-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: چاپ دوم
موضوع	: ایران -- تاریخ -- زندیان، ۱۱۶۳ - ۱۲۰۹ق -- جنبش‌ها و قیام‌ها / Iran -- History -- Zandids, *Protest movements -- ۱۷۹۴ - ۱۷۵۰
موضوع	: ایران -- تاریخ نظامی -- قرن ۱۲ق. / Iran -- History, Military -- ۱۸th century
شناسه افزود	: ایران، ارتش، دانشکده فرماندهی و ستاد، انتشارات دافوس
رده‌بندی کنگره	: ۱۲۶ / الف ۸ غ / DSR ۱۲۸۴
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵/۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۰۷۱۵

عنوان: اوضاع نظامی ایران از بر افتادن نادر تا پایان دوره زندیه

مؤلف: علی غلامرضایی

ویراستار: مریم حیدری‌پور

ناظر چاپ: حسین مومنی‌فرد

طرح روی جلد: علیرضا قانع

صفحه آرایشی: سعید واحدیان

ناشر: انتشارات دافوس

شمارگان: ۱۰۰۰

تعداد صفحه:

تاریخ نشر: تابستان ۱۳۹۶

چاپ دوم

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مدیریت انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

قیمت: ۸۰,۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، میدان پاس‌تور، خیابان دانشگاه جنگ، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، انتشارات دافوس

تلفن: ۶۶۴۱۴۱۹۱ - ۰۲۱

www.dafoosaja.ac.ir

مسئولیت صحت مطالب بر عهده مؤلفین می‌باشد.

کلیه حقوق برای دافوس آجا محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	پیش‌گفتار
۱۱	مقدمه
۱۳	فصل اول - مدعیان جانشینی نادر در شرق ایران
۱۴	عادل‌شاه
۱۸	ابراهیم‌شاه
۲۰	شاه سلیمان ثانی
۲۱	شاهرخ
۲۵	احمدخان ابدی
۲۹	فصل دوم: مدعیان جانشینی نادر در غرب و شمال ایران
۲۹	مهرعلی‌خان تکلو
۳۱	علیمردان‌خان بختیاری
۳۳	آزادخان
۳۶	محمدحسن‌خان قاجار
۴۳	فصل سوم: دوران زندیه
۴۳	کریم‌خان زند
۴۸	قتل عام افغان‌ها
۴۹	تصرف کرمان
۵۰	فتح آذربایجان
۵۲	شورش نصیرخان لاری
۵۳	فتح جزیره خارک
۵۵	شورش حسین‌قلی‌خان قاجار
۵۷	فتح بصره
۶۰	خصال کریم‌خان
۶۲	کارهای عمرانی کریم‌خان

۶۳	مرگ کریم خان
۶۵	فصل چهارم: جانشینان کریم خان
۶۵	زکی خان
۶۶	ابوالفتح خان
۶۷	صادق خان
۶۷	علیمرادخان زند
۶۸	جعفرخان زند
۶۹	صیدمرادخان
۷۰	لطفعلی خان زند
۷۱	جنگ هزار بیضا
۷۲	حمله به کرمان
۷۶	نبرد شهرک
۷۷	فاجعه کرمان
۸۲	میرزامهدی لشکرنویس
۸۳	عاقبت حاج ابراهیم خان کلانتر
۸۳	لطفعلی خان در فرهنگ توده مردم
۸۴	سرنوشت همسر و فرزندان لطفعلی خان
۸۷	فصل پنجم: ارتش ایران در دوره زندیه
۸۷	جایگاه نیروهای مسلح
۸۸	تاریخچه ارتش ایران بعد از اسلام تا دوره زندیه
۸۹	ارتش دوره زندیه و تشکیلات آن
۹۳	منابع

پیش گفتار

تاریخ هر کشور آینه تمام نمای فرهنگ و تمدن مردم آن سرزمین در طی دوره‌های مختلف است، تاریخ ایران در گذر زمان شنیدنی‌های بسیار و نکته‌های فراوان دارد. نکته سنجان و عبرت‌آموزان از رخدادهایی که اگر غبار زمان از چهره‌شان برگیریم و زنگار از دامانشان بزداییم پس آنگاه به زیور سخنشان بیاراییم، آثاری درخشان می‌تواند بود، گذشته کشور ما سراسر آمیخته با حماسه و افتخارهای فراوان است. کشور ایران به عنوان یکی از کهن‌ترین تمدن‌ها و دولت‌های جهان دارای سابقه و دیرینه‌ای پر فراز و نشیب است. همواره در طی دوران‌های مختلف تاریخی به عنوان یک قدرت، دیگر کشورها و دولت‌های هم عصر خود را تهدید می‌کرده و یا اینکه سدی محکم در برابر دیگر قدرت‌های زمان خود بوده است بنابراین این کشور پر افتخار همیشه مورد توجه جهانیان بوده است.

در مورد مدعیان جانشینی نادر تا دوره زندیه تاکنون بررسی علمی و همه جانبه‌ای به عمل نیامده است. هدف این نوشته پرداختن به این قسمت از تاریخ ایران است که از بسیاری جهات در میان تمام ادراک‌رندگو، سیاسی و اجتماعی ایران ویژگی‌های کاملاً مشخص دارد.

با کشته شدن نادرشاه در سال ۱۱۶۰ هـ. ق، ایران ای همیشه قدرت نظامی خود را در خاورمیانه از دست داد و دوره تازه‌ای از درگیری میان مدعیان قدرت صورت گرفت و این درگیری‌ها جز در دوره چهارده ساله حکومت کریم خان تا پایان دوره زندیه ادامه پیدا کرد. این نوشتار با اندوه، به بررسی این محدوده زمانی از تاریخ ایران می‌پردازد. از ویژگی‌های خاص این زمان ضعف یا نبود قدرت مرکزی، فساد دستگاه حاکم، نا امنی و آشفتگی روستاها، راه‌ها و شهرها است. در این دوره فقط کریم خان توانست یک بار دیگر کشور از هم پاشیده را سامان داده و با برقراری نظم و امنیت به اقتصاد و بازرگانی جانی تازه بخشد.

در این کتاب کوشیده‌ام به همه برخورد‌های نظامی میان مدعیان این دوران بپردازم حتی اگر این رویدادها بسیار ناچیز باشد. مطالب این کتاب طوری تنظیم یافته و به نگارش درآمده است که می‌تواند مورد استفاده همگان قرار گیرد.

از همه کسانی که در نوشتن این کتاب قدم به قدم - با حوصله و دقت - مرا یاری نمودند سپاسگذارم. می‌دانم که بدون حمایت دوستان ارجمندم جناب سرهنگ مؤمنی فرد و جناب سرهنگ علی ایمانی چاپ این کتاب میسر نمی‌شد از این عزیزان نیز صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

علی غلامرضایی

شهریور ۱۳۹۱

www.ketab.ir

مقدمه

در روزگار کودکی با قصه‌های کودکانه‌ای که پدر و مادر به هنگام خواب در گوشم نجوا می‌کردند آشنا شدم و بعدها که قامت کشیدم آنقدر قد راست کردم که بتوانم از طاقچه اتاق خانه، کتاب بگیرم، با دنیای شگفت انگیز کلمه که در قالب قصه ریخته شده بود، آشناتر شدم. قصه‌ها آکنده بود از شکوه انسان‌های شریف و مردانگی شجاعان و دلاوران که نمادی بود رفتارهای مرا و الگویی بود سلوک مرا تا جز دست محبت و انسانیت و خوش پیمانی، دست کسی را نفشارم و در آن سوی شکوه قهرمانان، حقارت ضد قهرمانان بود که به هر حيله‌ای متوسل می‌شدند تا منافعی برای خود کسب کنند و به حیات ننگین خد چند صباحی بیشتر ادامه دهند و من می‌پنداشتم که این‌ها دیوانه اند که باید از یشان ریخت و در زندگی واقعی باید چون اینان نزیست.

با مرگ نادرشده در سال ۱۶۰۱ هـ. ق سرداران او و سران ایلات و عشایر برای تصاحب تاج و تخت دست به ۱۲ شورش کورکردن، سر بریدن، قتل و غارت در مرام آنان امری عادی بود. شاید کمتر دوره‌ای را در تاریخ ایران، مانند سال‌های بین هلاکت نادر تا استقرار قطعی کریم‌خان زند بر تخت شاه، این همه بی‌سرو سامانی و خونریزی و فاجعه بوده باشد. به دنبال آشفتگی وضع داخلی، ارتش ایران نیز تجزیه شد و سپاهیان در نقاط مختلف پراکنده شدند. در این زمان، یکی از سرداران افغانی نادرشاه به نام احمدخان ابدالی به قندهار رفت و در آنجا خود را «شاه» نامید.

این اقدام نخستین سنگ بنای جدایی افغانستان از ایران بود. علی‌قلی‌خان برادرزاده نادرشاه، خود را عادل‌شاه نامید ولی پس از چندی برادرش، برایم وی را از سلطنت خلع کرد. پس از آن درگیری میان جانشینان نادر شدت گرفت و منجر به روی کار آمدن شاه‌رخ در خراسان گردید وی تا پایان فرمانروایی زندیان به حکومت محدود خود در خراسان ادامه داد.

سرانجام پس از سال‌ها جنگ و خونریزی، کریم‌خان بر مدعیان دیگر حکومت پیروز شد و با نابودکردن شورشیان، دوره نسبتاً آرامی را برای ایران به وجود آورد. وی در کمال سادگی و بدون هیچ آلایشی حکومت خود را آغاز کرد و حتی از بکار بردن عنوان پادشاهی خودداری نمود و فقط به لقب (وکیل‌الرعا) بسنده کرد.

کتاب حاضر مشتمل بر پنج فصل است. در فصل اول ضمن بیان پیامدهای قتل نادرشاه افشار به بررسی درگیری‌های مدعیان جانشینی نادر در شرق کشور به منظور دستیابی به قدرت، سخن به میان آمده است. فصل دوم به بررسی این جنگ‌ها در غرب و شمال کشور اختصاص دارد در فصل سوم به چگونگی روی کار آمدن کریم‌خان، ویژگی‌های شخصیتی و اقدامات وی اختصاص دارد، در فصل چهارم عملکرد جانشینان کریم‌خان بررسی شده است و در نهایت در فصل پنجم ساختار ارتش ایران در دوره زندیه مورد بررسی قرار گرفته است.

امید آنکه علاقه‌مندان به تاریخ ایران، با مطالعه مباحث مطرح شده با برگی دیگر از کتاب سراسر فراز و سبیل تاریخ ایران آشنا شوند.